

פרשת בא

בפרשתנו, התורה מתארת את אחד האירועים המשמעותיים ביותר בהיסטוריה; יציאת מצרים. לאחר תקופה ממושכת בה מכה הקב"ה במצרים, מגיעה מכת בכורות ועמה היציאה לחירות:

וְיִהי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה, וַיִּקְרָא הָקֹדֶם כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מִבְּכֹר פְּרֹעָה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשָּׂבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה. וַיִּקַּם פְּרֹעָה לַיְלָה, הוּא וְכָל עַבְדָּיו וְכָל מִצְרַיִם, וְתַהי צֶעֱקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מוֹת. וַיִּקְרָא לַמָּשָׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עַבְדוּ אֶת יְקֹנֶךָ כְּדַבְּרֶכֶם.. וְתִחַזַק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחֵם מִן הָאֶרֶץ כִּי אָמְרוּ פִלְנֹו מֵתִים.. וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמֶסֶס סִכְתָּה, כְּשֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רְגְלֵי הַגְּבֻרִים לְבַד מִטָּף.. וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת יְקֹנֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.. [שמות יב, כט]

ניסי יציאת מצרים והמכות שקדמו לה, מובילים אותנו לדיון בגישתו המרתקת של הרמב"ם אל תופעת הנס. באגרת תחיית המתים, מתמצת הרמב"ם את דעתו על פרשנות ניסית של אירועים חריגים:

שהמון אנשי התורה, הנאהב שבדברים להם והערב לסכלותם [אופן הלימוד החביב עליהם הוא:], שישימו התורה והשכל שני קצוות סותרים, ויוציאו כל דבר נבדל מופרש מן המושכל [יקחו כל דבר שקשה להבינו והוא נבדל מופרש מהשכל הפשוט], ויאמרו שהוא מופת, ויברחו מהיות דבר על מנהג הטבע.. ואנחנו נשתדל לקבץ בין התורה והמושכל, וננהיג הדברים על סדר טבעי אפשר בכל זה, אלא מה שהתבאר בו שהוא מופת, ולא יתכן לפרש כלל, אז נצטרך לומר שהוא מופת. [אגרת תחיית המתים].

כלומר, ישנה נטייה טבעית של האדם להסביר תופעות חריגות באופן לא רציונאלי, המבכר את העל טבעי על פני הטבעי. הרמב"ם לעומת זאת, מעדיף להסביר את התופעות החריגות באופנים שמתיישרים עם הטבע היציב והמסודר, ולא לקבוע כי הן ניסים. רק במקרה שברור הדבר כי היה זה נס, ואין לכך הסבר טבעי, הרמב"ם מוכן לקבל את המימד הניסי.

זאת ועוד, לא רק שהרמב"ם מעדיף הסברים טבעיים על פני הסברים ניסיים, אלא אף את הניסים המקובלים עליו, הרמב"ם מסביר בצורה המצמצמת את המימד העל טבעי שבהם:

..מה שאני אמרתי, שדבר לא ישתנה מטבעו ולא יתמיד בהשתנות זאת, זה כדי להישמר מפני ניסים. שהרי אף שהמטה נהפך לנחש, והמים הפכו לדם, והיזד הטורה הנכבדה (הפכה) לבנה בלי סיבה טבעית המחייבת זאת, הנה הדברים האלה והדומים להם לא התמידו ולא הפכו לטבע אחר, אלא כמו שאמרו ז"ל: עולם כמנהגו הולך. זאת היא דעתי והיא מה שראוי להאמין בו. [מורה נבוכים ב, כט]

וכן:

וכבר נודע שאנחנו נברח מאוד משינוי סדר בראשית. ואמנם יטעה כל מי שיטעה.. להיותם בלתי מבדילים בין העניינים הנוהגים מנהג המופת, והם אשר לא יעמדו כלל ולא יתקיימו.. ובין העניינים הטבעיים הנמשכים תמיד, שהם מנהגו של עולם.. [אגרת תחיית המתים].

כלומר, ניסים הם תופעה זמנית בלבד, בה הטבע יוצא ממסלולו ומיד חוזר אליו. זהו אופן התייחסות אחד. בהמשך, מוסיף הרמב"ם אופן התייחסות אחר, אשר מצמצם כמעט לחלוטין את ה'ניסיות' שבנס:

..החכמים ז"ל אמרו על אודות הנסים, דברים מוזרים [הכוונה למיוחדים, בלתי רגילים] מאוד שאתה מוצא אותם מפורשים בבראשית רבה ובמדרש קהלת. משמעות הדברים היא, שהם בדעה שאף הנסים הם ממה שבטבע מבחינת-מה. כי אמרו שכאשר ברא האל את המציאות הזאת, והטביע בה את הטבעים האלה, קבע בטבעים האלה שכל הנסים שהתחדשו יתחדשו בהם בעת חידושם.. אם דבר זה הוא כפי שאתה רואה, הרי הוא מצביע על גדולת אומרו, ושהוא חשב למוקשה מאוד שאחרי מעשה בראשית ישתנה טבעו... הוא סובר, למשל, שהושם בטבעם של המים שיתלכדו וירדו מלמעלה למטה תמיד, וזולת בזמן בו טבעו המצרים, ודווקא אותם מים יתחלקו. כבר הערתי לך על רוחם של דברים אלה, ושפל זאת כדי להימנע מכך שתהיה התחדשות של דבר-מה.. [מורה נבוכים ב, כט]. עיין גם בפירושו הרמב"ם לפרקי אבות פרק ה, ו. שם מסביר את המשנה על פי גישה זו].

כלומר, לפי גישה זו הניסים אינם מהווים פילוח של חוקי הטבע, אלא הם חלק מהטבע. בבריאת העולם הקב"ה הטביע בטבע שיתרחשו התופעות הללו בבוא העת. אופן ההתייחסות הזה מעקר מהנס את המימד העל טבעי שבו, והופך אותו לחלק, ייחודי אמנם, מהמערכת הטבעית.

נקודות לעיון והעמקה

1. מדוע לדעתך חשוב כל כך לרמב"ם להסביר את הניסים באופן רציונאלי?
2. מהו לדעתך ההסבר הנפשי, העומד מאחורי הנטייה האנושית לייחס את התופעות החריגות למימד העל טבעי?

כחלק מהדיון אודות חידוש העולם ונצחיותו, הרמב"ם מסביר כי העולם שלנו הוא בריאה אלה-ית שלמה שאיננה זקוקה ל"שיפוצים":

..גם שלמה ציין שמעשים אלה של האלוה, כלומר העולם ומה שבו, קבועים ועומדים בטבעם לנצח, אף על פי שנעשו [אע"פ שהיתה להם נקודת התחלה בעבר, בכל זאת הם יתמידו לנצח]. הוא אמר 'כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע'. הרי שהודיע בפסוק זה שהעולם מעשה האלוה ושהוא נצחי. והוא נתן גם את הטעם לנצחיותו, והוא דברו: 'עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע', כי זה הטעם לכך שהוא יהיה לעולם, כאילו אמר שדבר שמשנים אותו, אין משנים אותו אלא בגלל חיסרון שבו כדי שיושלם, או כדי לגרוע תוספת שאין צורך בה. ואילו מעשי האלוה, מכיון שהם בתכלית השלמות ואין אפשרות בהם תוספת ולא חיסרון, קיימים ועומדים בהכרח כפי שהם, שכן אין מניע שישתנו.

כאשר משנים יצירה, הדבר מעיד על חסרון מסוים באותה יצירה המצריך התערבות ותיקון. הקב"ה איננו יוצר דברים פגומים, וממילא אין צורך לשנות דבר במציאות. יש בכך כדי להאיר את תפיסתו של הרמב"ם בסוגיית הנס; בדבריו על הניסים, הרמב"ם נוטע את האדם במציאות ומשחרר אותו למצות את האפשרויות שהעולם מעניק, עד תם.

'המציאות היא שלמה' אומר הרמב"ם, 'מדוע לך לחזר אחרי סיפורי ניסים ונפלאות ולברוח ממנה?' הקב"ה ברא את המציאות, באופן כזה שהיא יכולה להתנהל בלי שיצטרכו 'להנשים' אותה כל הזמן. המציאות איננה זקוקה לניסים, שכן משמעותם של ניסים היא שיש דברים שאינם בשליטה, שיש דברים שאלמלא יתערב בהם הקב"ה באופן גלוי הם ישמטו מיד האדם ויסורו מאחוריותו. כאשר הקב"ה ברא עולם שלם, הוא תבע בכך מהאדם אחריות מלאה על מעשיו. שיווק סיטונאי של ניסים מרגיל את האדם לברוח אל מחוזות עליונים במקום להתעסק בעולם שנתן לו הקב"ה. האדם פורק אחריות וסומך על ניסים, בשעה שאין הדבר תלוי אלא בו.

מאחורי הניסיון של הרמב"ם לקרב את הדברים אל השכל ולא אל הנס, עומד גם היבט נוסף. ראינו בעבר [פרשות ואתחנן, עקב], כי האדם מוכרח לעבור תהליך מעמיק של התבוננות בעולמו של הקב"ה, כדי להכיר ולדבוק בבוראו. דרך הטבע והבריאה האדם מכיר את מי שאמר והיה העולם, ואת דרכי הנהגתו. שימוש נרחב בניסים, שומט את הקרקע מתחת האפשרות לדבוק דבקות אמיתית בקב"ה. חוקיותו והתמדתו של העולם, מהווים בסיס להכרה השכלית בא-ל, שימוש מופרז בניסים פוגע בחוקיות זו ומסיר את הבסיס לכל הכרה שכלית מסודרת. העוגן של האדם לאחיזה והתקדמות במציאות, וכן לדבקות, הוא יכולתו השכלית להכיר ולנתח דברים, ולעמוד על החוקיות שבעולם. 'אנרכיה' של ניסים המבטלת את חוקיות העולם, מרוקנת את היכולת האנושית הזו, ומותירה את האדם חסר כל.

אמנם, כמובן שהרמב"ם איננו שולל את הניסים מכל וכל. רק לאחר שמקומם של הניסים בעולם סויג והובהר, ניתן להתבונן בתפקידם החיוני של הניסים אשר בחר הקב"ה לחולל בעולמו:

(שלמה) גם ציין, כביכול, תכלית למה שהובא לידי מציאות, או תירץ את מה שמשנתנה [שלמה המלך הוסיף הסבר מדוע בכל זאת הקב"ה משנה דברים בעולם], באומרו בסיומו של הפסוק: 'והאלהים עשה שייראו מלפניו' וכוונתו לעשיית הניסים. [מורה נבוכים ב, כח].

כלומר, הניסים הם מכשיר בידיו של הקב"ה להכניס יראה בלב בני האדם כלפיו. כאשר אדם עומד מול תופעה מהממת כמכות מצרים או קריעת ים סוף, הוא מבין כי יש בורא המשגיח ומנהל את העולם. באמצעות הניסים, הקב"ה מזכיר לעולם מי הוא הריבון הבלעדי על הבריאה, ומה הוא דורש ממנה:

וכאשר רצה השם יתעלה לתת תורה לבני אדם, לפרסם בהם מצוותו ודתו ואזהרתו על ידי הנביאים בכל העולם, כמו שאמר: 'ולמען ספר שמי בכל הארץ'. חידוש המופתים הגדולים הכתובים בכל התורה, עד שהתאמת בהם נבואת הנביאים וחידוש העולם. כי המופת האמיתי ראיה ברורה על חידוש העולם..

לתגובות, הערות והערות אענה בשמחה
בעז לוי boazlevy100@gmail.com